

Міністерство освіти і науки України  
Державний біотехнологічний університет  
Факультет менеджменту, бізнесу та права  
Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування

## **УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ**

**Методичні вказівки  
до проведення практичних і семінарських занять  
з дисципліни  
здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти  
денної та заочної форм навчання  
спеціальності 073 «Менеджмент»**

Затверджено  
рішенням навчально-методичної комісії  
факультету менеджменту,  
адміністрування та права  
Протокол № 5 від 21 січня 2025 р.

Харків – 2025

**УДК 332.1:351/354(072)**  
**У 67**

Схвалено  
на засіданні кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування.  
Протокол № 6 від 17 січня 2025 р.

***Рецензенти:***

***Антощенкова В.В.***, д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки Державного біотехнологічного університету;

***Бутенко Т.А.***, канд. екон. наук, доц., доцент кафедри інформаційних технологій, кібернетики та захисту інформації Державного біотехнологічного університету.

**У 67** Управління розвитком територій: методичні вказівки до проведення практичних і семінарських занять з дисципліни здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 073 «Менеджмент» / Державний біотехнологічний університет; авт.-уклад.: О.О. Гуторова, О.М. Таран. Харків : [б. в.], 2025. 38 с.

Методичні вказівки до проведення практичних і семінарських занять з дисципліни «Управління розвитком територій» розроблено відповідно до навчальної програми. Видання включає зміст навчальної дисципліни, програму та тематичний план навчальної дисципліни, плани практичних і семінарських занять, рекомендовані джерела інформації та інформаційні ресурси.

Видання призначено здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 073 «Менеджмент».

**УДК 332.1:351/354(072)**

**Відповідальний за випуск:** Гуторова О.О., канд. екон. наук, доцент  
© О.О. Гуторова, О.М. Таран, 2025.  
© ДБТУ, 2025.

## ВСТУП

Система управління розвитком територій має стати стрижнем реалізації внутрішньої політики держави, сприяти здійсненню суспільних реформ на територіях, забезпечити надання якісних послуг населенню та сформувати підґрунтя для інноваційного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Разом з тим сама система територіального управління потребує вдосконалення шляхом запровадження сучасних механізмів та інструментів у діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що сприятиме забезпеченню регіонального розвитку.

Основними засадами територіального устрою України є наступні: єдність та цілісність державної території; поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади; збалансованість і соціально-економічний розвиток регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Єдність і цілісність державної території передбачає, що всі складові частини території держави (адміністративно-територіальні одиниці) перебувають у нерозривному взаємозв'язку, є елементами однієї системи, що характеризуються внутрішньою єдністю.

Поєднання централізації та децентралізації в здійсненні державної влади означає, що центральні органи державної влади забезпечують інтереси загальнодержавного значення, розробляють загальнодержавні програми, визначають державну політику в усіх сферах суспільного життя, в свою чергу місцеві органи державної влади мають достатньо широке коло повноважень по вирішенню питань регіонального і місцевого значення.

Сучасний етап конституційного будівництва в Україні характеризується інтенсивним пошуком принципово нових рішень, пов'язаних з докорінною перебудовою всіх аспектів життя держави і суспільства. Тому однією з актуальних проблем, які постали після набуття незалежності Українською державою, є вдосконалення територіальної організації влади і країни з метою її наближення до стандартів європейських країн. Зазначені перетворення потребують обґрунтування напрямів та відповідного інструментарію забезпечення

сталого розвитку регіонів як основної мети сучасного територіального управління.

Значною проблемою є недосконалість системи територіальної організації влади та зволікання з реалізацією адміністративно-територіальної реформи. Існуючі зовнішні та внутрішні виклики, які постають перед Україною на сучасному етапі розвитку, вимагають формування нової державної регіональної політики, яка б відповідала нагальним потребам розвитку регіонів і територіальних громад та базувалася на найкращих вітчизняних і світових теоріях та практиках.

У процесі формування і реалізації державної регіональної політики слід враховувати інтегрований підхід, який передбачатиме поєднання й узгодження трьох взаємопов'язаних та взаємозалежних складових комплексного виміру регіонального розвитку: галузево-секторального, територіально-просторового та управлінського, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіонів, досягненню збалансованого територіального розвитку, успішному здійсненню комплексу започаткованих реформ та покращенню добробуту населення України.

Регіональний розвиток має базуватися на економіці знань, що сприятиме формуванню регіональних інноваційних систем та розкриттю внутрішнього потенціалу регіону. Оптимізація внутрішніх процесів у системі територіального управління відбувається під впливом зовнішніх факторів, але сучасний етап розвитку держави потребує розкриття та реалізації внутрішніх потенціалів структур регіонального управління з метою підвищення рівня конкурентоспроможності територій та покращення життя людей.

## РОЛЬ І МІСЦЕ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Впродовж останніх десятиліть в Україні сформувалась система державного територіального управління. Однак досі не вирішено ряд важливих проблем розвитку територій, що проявляються у: нерівномірному розподілі економічної активності, який посилює поляризаційні тенденції та поглиблює міжрегіональну диспропорційність; стисненні економічного простору регіонів внаслідок посилення концентраційних процесів та збереження ареалів локальної депресивності; загостренні міжтериторіальних конкурентних відносин, у тому числі при розподілі засобів державної підтримки; нарощенні економічного потенціалу великих міст за умов втрати його малими містами; посиленні наслідків соціальної поляризації сільських територій тощо. Такі реалії життя підтверджують те, що регіональну політику України не можна вважати достатньо ефективною.

Крім того, сучасний етап конституційного будівництва в Україні характеризується інтенсивним пошуком принципово нових рішень, пов'язаних з докорінною перебудовою всіх аспектів життя держави і суспільства, намаганням досягти у цьому відношенні рівня європейських країн. На сьогодні європейська модель організації територіального управління відзначається відкритістю, прозорістю, гнучкістю, дієвістю, націленістю на забезпечення інтересів громадян, всебічного покращення їхнього добробуту. Завдяки цьому більшість європейських держав відзначається високим рівнем життя населення, забезпечення їх прав і свобод, можливістю вільно реалізовувати власні інтереси і потреби. Україна в цьому відношенні значно відстає від своїх європейських сусідів, проте намагається активно впроваджувати в управлінській практиці європейські стандарти врядування.

І саме система територіального управління має стати стрижнем реалізації внутрішньої політики держави, сприяти здійсненню суспільних реформ на територіях, забезпечити надання якісних послуг населенню та сформувати підґрунтя для інноваційного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому.

Разом з тим сама система управління розвитком територій потребує вдосконалення шляхом запровадження сучасних механізмів

та інструментів у діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що сприятиме забезпеченню регіонального розвитку.

Навчальна дисципліна «Управління розвитком територій» посідає важливе місце у навчальному процесі, оскільки надає методологічні, методичні знання, допомагає сформувати професійні компетентності у майбутніх фахівців у сфері менеджменту щодо аналізу, оцінки і розробки заходів управління розвитком територій.

Програма навчальної дисципліни передбачає дослідження теоретичних та практичних особливостей територіального управління в сучасних умовах господарювання. Тематичний план дисципліни «Управління розвитком територій» складається з двох модулів, кожен з яких об'єднує в собі відносно окремий самостійний блок дисципліни, який логічно пов'язує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками

*Основне завдання курсу «Управління розвитком територій»* полягає у наданні майбутнім фахівцям теоретичних знань й практичних навичок щодо методологічних основ у системі управління розвитком територій, зокрема законів, закономірностей та принципів стійкого розвитку на регіональному рівні; здійснення управлінських рішень, дотримання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів; конституційно-правових засад та практичних рекомендацій з удосконалення управління територіальним розвитком в Україні, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів тощо.

З метою практичного засвоєння здобувачами набутих теоретичних знань передбачено навчально-практичні завдання, значна частина яких виконується на фактичному матеріалі статистичної звітності щодо розвитку регіонів країни. Це забезпечує самостійність навчання, сприяє глибокому і різнобічному вивченню основних положень, допомагає навчитися, правильно орієнтуватися у фактичній вихідній інформації та розрахованих економічних показниках. Виконання практичних завдань розраховано на аудиторний і поза аудиторний час.

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни є самостійна робота здобувачів з економічною

літературою та нормативними актами.

Специфічними результатами навчання і формами їх контролю є:

- ◆ навички використання інформаційних і комунікаційних технологій / індивідуальні та групові завдання;

- ◆ здатність враховувати соціальні, етичні, економічні аспекти під час формування управлінських рішень;

- ◆ демонструвати навички виявлення проблем та обґрунтування управлінських рішень / індивідуальні завдання, ситуаційні дослідження;

- ◆ демонструвати навички аналізу ситуацій у різних сферах діяльності організації / індивідуальні та групові завдання, обговорення науково-дослідна робота, презентації;

- ◆ виявляти навички організаційного проектування / індивідуальні завдання, навально-дослідна робота, презентації.

*Форми та методи навчання:* лекції, ситуаційні та практичні вправи, семінарські заняття, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, тестування, розрахунково-аналітичні завдання.

*Форми організації контролю знань, система оцінювання:* залік. Оцінювання відбувається за чотирьохбальною шкалою та шкалою ECTS.

## ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

| Найменування показників                                                                                                   | Розподіл годин за навчальним планом |                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------|
|                                                                                                                           | Денна форма навчання                | Заочна форма навчання |
| Кількість кредитів ЄКТС – 3                                                                                               | Рік підготовки:                     |                       |
| Загальна кількість годин – 90                                                                                             | <b>3-й</b>                          | <b>3-й</b>            |
| Кількість модулів – 2                                                                                                     | Семестр:                            |                       |
| Тижневих годин:<br>для денної форми навчання:<br><br>аудиторних –<br><br>самостійної та індивідуальної роботи здобувача – | <b>2-й</b>                          | <b>2-й</b>            |
|                                                                                                                           | Лекції:                             |                       |
|                                                                                                                           | <b>12</b>                           | <b>4</b>              |
|                                                                                                                           | Практичні (семінарські):            |                       |
|                                                                                                                           | <b>18</b>                           | <b>4</b>              |
| Вид підсумкового контролю:<br><i>залік</i>                                                                                |                                     |                       |
| Форма підсумкового контролю:<br><i>письмова</i>                                                                           | Самостійна робота:                  |                       |
|                                                                                                                           | <b>60</b>                           | <b>82</b>             |

# ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ

## Змістовий модуль 1

### **ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ**

#### ***ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ***

Предмет, об'єкти та суб'єкти територіального управління. Співвідношення змісту понять «територія», «регіон», «район», «територіальне утворення». Принципи територіального управління в Україні. Співвідношення змісту понять “державна територія” і “територія адміністративно-територіальної одиниці”, “адміністративно-територіальний поділ” і “адміністративно-територіальний устрій”. Типологія регіонів. Цілі, принципи, функції та методи територіального управління.

#### ***ТЕМА 2. ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ***

Територія як політико-правовий та державно-управлінський феномен. Поняття «державна територія», «територія із міжнародним режимом», «територія із змішаним режимом». Адміністративно-територіальний поділ країни. Визначення адміністративно-територіальної одиниці (АТО). Класифікація АТО. Чинники, що визначають адміністративно-територіальний поділ України. Система адміністративно-територіального устрою України. Особливості та проблеми сучасного територіально-адміністративного устрою України

#### ***ТЕМА 3. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗПОДІЛУ ТЕРИТОРІЇ КРАЇНИ (РАЙОНУВАННЯ)***

Поняття економічного районування. Основні підходи до економічного районування країни. Стан та проблеми сучасного адміністративно-територіального устрою України. Проблемні регіони, основні ознаки проблемних регіонів. Депресивні території, ознаки

депресивних територій. Показники, що характеризують проблемні та депресивні регіони.

#### ***ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ***

Зміст державної політики розвитку сільських територій. Соціально-демографічні процеси та поселенська мережа. Умови та особливості формування людського потенціалу: житлові умови, медичне забезпечення і стан здоров'я, освітнє середовище. Екологічна складова управління сільськими територіями. Економічне підґрунтя розвитку сільських територій. Сільське господарство як базова галузь економічного розвитку сільських територій. Розвиток органічного агровиробництва. Сільський туризм. Розвиток відновлювальної енергетики. Комплексна оцінка та нарощування потенціалу розвитку сільських територій регіонів

#### ***ТЕМА 5. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ***

Правові засади діяльності органів державної влади. Органи державного управління. Законодавча база регіонального управління і місцевого самоврядування в Україні. Система місцевої влади в Україні. Організаційні структури державного управління. Системні елементи організаційної структури. Основні види організаційних структур. Унітарна та федеративна організація державного управління. Територіальні органи виконавчої влади та їх повноваження.

#### ***ТЕМА 6. СВІТОВИЙ ДОСВІД ТЕРИТОРІАЛЬНОГО (РЕГІОНАЛЬНОГО) УПРАВЛІННЯ***

Досвід управління регіональним розвитком Європейського союзу. Історія становлення ЄС. Основні європейські цінності. Основні інституції Європейського Союзу. Досвід управління регіональним розвитком Федеративної республіки Німеччини. Досвід управління регіональним розвитком Польщі.

## **Змістовний модуль 2**

### **ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ**

#### ***ТЕМА 7. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ***

Місцеве самоврядування в античних державах українського Причорномор'я. Місцеве самоврядування за часів Київської Русі. Місцеве самоврядування в Українських землях у складі Великого князівства Литовського і Польського Королівства. Місцеве самоврядування в Українських землях у складі Російської імперії. Місцеве самоврядування в Україні після Жовтневої революції. Формування системи місцевого самоврядування в незалежній Україні

#### ***ТЕМА 8. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ***

Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні. Основні риса місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування. Основи місцевого самоврядування в Україні. Функції місцевого самоврядування в Україні. Основні проблеми місцевого самоврядування в Україні та шляхи їх вирішення. Стратегічні напрямки діяльності місцевого самоврядування. Оцінка діяльності органів місцевого самоврядування.

#### ***ТЕМА 9. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ***

Поняття про територіальну громаду та її роль. Основні ознаки територіального колективу. Види територіальних громад. Правовий статус територіальної громади. Функції і повноваження територіальних громад. Форми діяльності територіальних громад.

#### ***ТЕМА 10. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ***

Завдання територіального планування. Створення системи програмно-прогнозних документів. Територіальні прогнози. Структура схеми-прогнозу територіального розвитку. Складові системи

територіальних прогнозів. Основні завдання районного планування. Зміст генерального плану міста (населеного пункту). Програмні документи економічного і соціального розвитку регіонів. Принципи державного прогнозування й розроблення програм економічного й соціального розвитку територій. Складові прогнозів економічного й програмного розвитку України на середньо- і короткостроковий період. Структура річної програми адміністративно-територіальної одиниці. Територіальне програмно-цільове планування й управління. Критерії оцінки реалізації концепції розвитку регіону.

### ***ТЕМА 11. РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ***

Загальні положення реформування територіального управління та територіальної організації влади в Україні. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Мета, стратегічні пріоритети, основні напрямки і завдання Концепції реформування територіальної організації влади в Україні. Основні заходи та етапи щодо реалізації Концепції реформування.

### ***ТЕМА 12. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІЙ***

Сутність поняття «конкурентоспроможність території». Рівні формування конкурентоспроможності регіону. Чинники забезпечення конкурентоспроможності територій. Основні підходи до визначення конкурентоспроможності території. Поняття індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК). Складові ІГК. Складові Індексу глобальної конкурентоспроможності та стадії економічного розвитку країни. Ваги та порогові значення для стадій розвитку при розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності території. Класифікація країн за стадією розвитку при розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності. «Золоті правила» конкуренції. Засади розроблення та реалізації програми підвищення конкурентоспроможності території. Методологічні підходи до дослідження конкурентоспроможності територій.

### ***ТЕМА 13. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ***

Теоретичні засади оцінки результативності та ефективності. Складові оцінювання розвитку регіонів. Класифікація і характеристика підходів до аналізу та оцінювання розвитку регіонів. Методи оцінювання територіального розвитку. Державні механізми стимулювання економічного розвитку регіонів Види державних механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів. Шляхи здійснення державного регулювання інноваційної діяльності в регіонах. Поняття інноваційної інфраструктури. Основні види інноваційних структур. Основні складові технології розробки і впровадження регіональної стратегії інноваційного розвитку. Стимулювання інноваційного розвитку регіонів. Механізми стимулювання територіального (регіонального) розвитку. Етапи технології розробки і впровадження механізму стимулювання економічного розвитку регіону.

## ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

| Назви розділів і тем                                                                                                      | Кількість годин |              |          |          |           |              |              |          |          |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------------|----------|----------|-----------|--------------|--------------|----------|----------|-----------|
|                                                                                                                           | денна форма     |              |          |          |           | заочна форма |              |          |          |           |
|                                                                                                                           | всього          | у тому числі |          |          |           | всього       | у тому числі |          |          |           |
|                                                                                                                           |                 | л            | п        | сем.     | с. р.     |              | л            | п        | сем.     | с. р.     |
| 1                                                                                                                         | 2               | 3            | 4        | 5        | 6         | 7            | 8            | 9        | 10       | 11        |
| <b><u>Змістовий модуль 1</u></b><br><b>ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА</b><br><b>ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ</b> |                 |              |          |          |           |              |              |          |          |           |
| <b><i>ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ</i></b>                                                        | 7               | 2            | -        | 1        | 4         | 7            | 1            | -        | -        | 6         |
| <b><i>ТЕМА 2. ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ</i></b>                                               | 7               | 1            | 2        | 1        | 3         | 7            | 1            | -        | -        | 6         |
| <b><i>ТЕМА 3. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗПОДІЛУ ТЕРИТОРІЙ КРАЇНИ (РАЙОНУВАННЯ)</i></b>                                   | 7               | 1            | -        | -        | 6         | 7            | -            | -        | -        | 7         |
| <b><i>ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ</i></b>                                           | 7               | 1            | -        | 2        | 4         | 7            | -            | -        | -        | 7         |
| <b><i>ТЕМА 5. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ</i></b>                                          | 7               | 1            | 2        | 1        | 3         | 7            | -            | 2        | -        | 5         |
| <b><i>ТЕМА 6. СВІТОВИЙ ДОСВІД ТЕРИТОРІАЛЬНОГО (РЕГІОНАЛЬНОГО) УПРАВЛІННЯ</i></b>                                          | 6               | -            | -        | 1        | 5         | 6            | -            | -        | -        | 6         |
| <b><i>Разом за змістовим модулем 1</i></b>                                                                                | <b>41</b>       | <b>6</b>     | <b>4</b> | <b>6</b> | <b>25</b> | <b>41</b>    | <b>2</b>     | <b>2</b> | <b>-</b> | <b>37</b> |

| 1                                                                                                                 | 2         | 3         | 4         | 5        | 6         | 7         | 8        | 9        | 10       | 11        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|----------|-----------|-----------|----------|----------|----------|-----------|
| <p align="center"><b><u>Змістовий модуль 2</u></b><br/> <b>ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ</b></p> |           |           |           |          |           |           |          |          |          |           |
| <b><u>ТЕМА 7. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ</u></b>                   | 7         | -         | -         | -        | 7         | 7         | -        | -        | -        | 7         |
| <b><u>ТЕМА 8. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ</u></b>                                    | 7         | 1         | 2         | -        | 4         | 7         | -        | -        | -        | 7         |
| <b><u>ТЕМА 9. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ</u></b>                                    | 7         | 1         | -         | -        | 6         | 7         | -        | -        | -        | 7         |
| <b><u>ТЕМА 10. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ</u></b>                                                                   | 7         | 1         | -         | 1        | 5         | 7         | 1        | -        | -        | 6         |
| <b><u>ТЕМА 11. РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ</u></b>      | 7         | 1         | -         | 1        | 5         | 7         | -        | -        | -        | 7         |
| <b><u>ТЕМА 12. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІЙ</u></b>                                                           | 7         | 1         | 2         | -        | 4         | 7         | -        | 1        | -        | 6         |
| <b><u>ТЕМА 13. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ</u></b>                                 | 7         | 1         | 2         | -        | 4         | 7         | 1        | 1        | -        | 5         |
| <b>Разом за змістовим модулем 2</b>                                                                               | <b>49</b> | <b>6</b>  | <b>6</b>  | <b>2</b> | <b>35</b> | <b>49</b> | <b>2</b> | <b>2</b> | <b>-</b> | <b>45</b> |
| <b>Усього годин</b>                                                                                               | <b>90</b> | <b>12</b> | <b>10</b> | <b>8</b> | <b>60</b> | <b>90</b> | <b>4</b> | <b>4</b> | <b>-</b> | <b>82</b> |

## **ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

Семінарське заняття – форма навчального заняття, спрямована на закріплення здобувачем теоретичних знань, отриманих як на лекційних заняттях, так і в процесі самостійного вивчення матеріалу, а також під час виконання індивідуальної науково-дослідної роботи.

У процесі проведення семінарського заняття організовується дискусія навколо попереднього визначених тем, до яких здобувачі готують тези виступів, а також проблемні питання, відповідь на які має бути знайдена у ході обговорення.

### **Семінарське заняття № 1**

#### **Теоретичні основи територіального управління та адміністративно-територіального устрою України**

##### **План заняття**

1.1. Основні поняття територіального управління. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної (територіальної) політики. Типологія регіонів.

1.2. Цілі, принципи, функції та методи територіального управління

1.3. Адміністративно-територіальний поділ країни. Чинники, що визначають адміністративно-територіальний поділ України

1.4. Система адміністративно-територіального устрою України

##### **Питання для обговорення**

1. Чи є тотожними поняття «територія» і «регіон»?

2. Чи є поняття "управління територією" та "територіальне управління" тотожними?

3. Назвіть об'єкти та суб'єкти територіального управління в Україні? Наведіть приклади.

4. Охарактеризуйте основні принципи територіальної організації влади та територіального управління в Україні. Які, на Ваш погляд, є найбільш значущими?

5. Охарактеризуйте основні типи регіонів (територій) за темпами економічного розвитку.

6. У чому полягають основні цілі територіального управління?
7. Охарактеризуйте основні типи регіонів (територій) за рівнем економічного розвитку.
8. Охарактеризуйте основні типи регіонів за типом територіальної структури.
9. Яка територія є державною? Яка відноситься до територій із міжнародним режимом, змішаним режимом?
10. У чому полягають проблеми використання державної території?
11. Сформулюйте визначення понять “адміністративно-територіальний поділ” і “адміністративно-територіальний устрій”. У чому полягають їх відмінності?
12. Згідно з якими принципами формується адміністративно-територіальний устрій держави?
13. Що являє система адміністративно-територіального устрою?
14. Розкрийте сучасне конституційно-правове розуміння адміністра-тивно-територіальної одиниці.
15. Які особливості адміністративно-територіального устрою України? Назвіть недоліки цього устрою.

## **Семінарське заняття № 2**

### **Особливості та проблеми управління сільськими територіями**

#### **План заняття**

- 2.1. Соціально-демографічні процеси та поселенська мережа
- 2.2. Умови та особливості формування людського потенціалу
- 2.3. Екологічна складова управління сільськими територіями
- 2.4. Економічне підґрунтя розвитку сільських територій
- 2.5. Комплексна оцінка та нарощування потенціалу розвитку

#### **Питання для обговорення**

1. У чому полягає зміст державної політики стосовно розвитку сільських територій?
2. Охарактеризуйте основні проблеми сучасного стану сільських територій. Чи мають майбутнє ці території?
3. Визначте умови та особливості формування людського

потенціалу сільських територій.

4. Які проблеми становить на сьогоднішній час екологічна складова управління сільськими територіями.? Наведіть приклади.

5. Чому саме сільське господарство виступає базовою галуззю економічного розвитку сільських територій? Обґрунтуйте відповідь.

6. У чому полягає суть диверсифікації економічної діяльності на селі?

7. Чи не є, з Вашої точки зору, «холдингізація» сільського господарства загрозою для розвитку сільських територій?

8. За якими параметрами можна провести комплексну оцінку потенціалу розвитку сільських територій регіонів?

### **Семінарське заняття № 3**

#### **Організація системи державного та регіонального управління. Світовий досвід територіального (регіонального) управління**

##### **План заняття**

- 3.1. Органи державного управління
- 3.2. Організаційні структури державного управління
- 3.3. Територіальні органи виконавчої влади
- 3.4. Світовий досвід територіального (регіонального) управління

##### **Питання для обговорення**

1. Назвіть основні органи державного управління в Україні. Охарактеризуйте законодавчі органи влади в Україні
2. Які положення становлять основу законодавчої бази
3. Охарактеризуйте систему місцевої влади в Україні
4. Які функції покладаються на місцеві держадміністрації? Які завдання вони повинні вирішувати на місцях?
5. Охарактеризуйте територіальні органи виконавчої влади.
6. Охарактеризуйте особливості управління регіональним розвитком Європейського Союзу в цілому.
7. Чи маємо ми необхідність брати за основу реформування регіонального управління України приклад Польщі або іншої країни? Яка Ваша думка?

## **Семінарське заняття № 4**

### **Територіальне планування. Реформування територіального управління та територіальної організації влади в Україні**

#### **План заняття**

4.1. Завдання територіального планування. Територіальні прогнози. Структура схеми-прогнозу територіального розвитку

4.2. Програмні документи економічного і соціального розвитку регіонів. Територіальне програмно-цільове планування й управління

4.3. Основні заходи та етапи щодо реалізації Концепції реформування територіального управління та територіальної організації влади в Україні

#### **Питання для обговорення**

1. Визначте поняття місцевого самоврядування та охарактеризуйте його історичні витoki в Україні та за кордоном.

2. Які основні моделі місцевого самоврядування є нині найбільш поширеними у світі?

3. Назвіть основні риси місцевого самоврядування в Україні.

4. Назвіть основні принципи місцевого самоврядування, визначені Конституцією та законами України.

5. Визначте основні складові (елементи) місцевого самоврядування.

6. Вкажіть і класифікуйте основні функції та повноваження органів місцевого самоврядування в Україні.

7. Визначте основні проблеми місцевого самоврядування в Україні та шляхи їх вирішення.

8. У чому полягають стратегічні напрямки діяльності місцевого самоврядування?

9. Визначте основні критерії, які визначають ефективність діяльності органу місцевого самоврядування.

10. Чи потребує, на ваш погляд, реформування сучасна система місцевого самоврядування в Україні? Обґрунтуйте відповідь конкретними прикладами.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій здійснюється детальний розгляд здобувачами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формуються вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачем відповідно сформульованих завдань.

Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння здобувачами необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різної складності для їх розв’язання.

### **Практичне заняття № 1**

#### **Вирішення практичних завдань щодо аналізу адміністративно-територіального устрою в Україні (тема 2)**

Здійснить аналіз регіонального господарського комплексу Харківської області на основі визначення галузей його спеціалізації, у тому числі й профільних.

Відомо, що в Україні загальний обсяг реалізованої промислової продукції склав 1 111 268,8 млн грн, а обсяги реалізованої харчової (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів), машинобудівної (машинобудування, крім ремонту та монтажу машин і устаткування) промисловості і продукції легкої промисловості (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів) склали відповідно 217 163,0 млн грн, 109 021,2 млн грн і 8 005,7 млн грн.

Головне управління статистики в Харківській області надало такі дані: загальний обсяг реалізованої промислової продукції в області склав 62 814,5 млн грн; обсяги реалізованої харчової (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів), машинобудівної (машинобудування, крім ремонту та монтажу машин і устаткування) промисловості і продукції легкої промисловості (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів) склали відповідно 16 568,5 млн. грн, 11 082,8 млн. грн і 661,1 млн. грн.

## **Практичне заняття № 2**

### **Вирішення практичних завдань щодо моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів в Україні (тема 5)**

На основі даних Державної служби України (табл. 1-2) визначити показники, що характеризують стан реалізації державної регіональної демографічної політики України:

1) природний приріст населення, коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності (у тому числі *коефіцієнт дитячої смертності* – співвідношення кількості померлих дітей у віці до 1 року та кількості народженого населення, у проміллі), коефіцієнт природного приросту;

• 2) міграційне сальдо, коефіцієнт інтенсивності міграції по прибуттю, коефіцієнт інтенсивності міграції по вибуттю та коефіцієнт міграційного приросту.

- Середня чисельність населення наведена у таблиці 1.
- Кількість народжених і померлих в Україні наведена у таблиці 2.

Таблиця 1

#### **Середня чисельність населення в Україні (тис. осіб)**

| <b>Україна та її регіони</b> | <b>Середня чисельність населення за базовий період</b> | <b>Середня чисельність населення за звітний період</b> |
|------------------------------|--------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| Україна                      | 45 706,1                                               | 45 593,3                                               |
| Вінницька                    | 1 637,7                                                | 1 630,6                                                |
| Волинська                    | 1 037,9                                                | 1 039,3                                                |
| Дніпропетровська             | 3 328,4                                                | 3 314,0                                                |
| Донецька                     | 4 418,1                                                | 4 389,3                                                |
| Житомирська                  | 1 276,1                                                | 1 271,0                                                |
| Закарпатська                 | 1 249,0                                                | 1 252,6                                                |
| Запорізька                   | 1 796,5                                                | 1 788,5                                                |
| Івано-Франківська            | 1 380,0                                                | 1 381,0                                                |
| Київська                     | 1 718,6                                                | 1 720,8                                                |
| Кіровоградська               | 1 006,2                                                | 998,8                                                  |
| Луганська                    | 2 282,0                                                | 2 264,6                                                |
| Львівська                    | 2 542,8                                                | 2 540,8                                                |
| Миколаївська                 | 1 180,8                                                | 1 175,8                                                |
| Одеська                      | 2 388,5                                                | 2 391,7                                                |
| Полтавська                   | 1 482,5                                                | 1 472,5                                                |
| Рівненська                   | 1 153,4                                                | 1 155,6                                                |
| Сумська                      | 1 156,9                                                | 1 147,8                                                |
| Тернопільська                | 1 082,3                                                | 1 078,9                                                |

|              |         |         |
|--------------|---------|---------|
| Харківська   | 2 748,6 | 2 743,3 |
| Херсонська   | 1 085,8 | 1 080,8 |
| Хмельницька  | 1 323,5 | 1 317,1 |
| Черкаська    | 1 281,3 | 1 273,1 |
| Чернівецька  | 904,8   | 906,2   |
| Чернігівська | 1 093,4 | 1 083,2 |

Таблиця 2

**Кількість народжених і померлих в Україні (осіб)**

| Україна та її регіони | Базовий період       |                    |                                |                                           | Звітний період       |                    |                                |                                           |
|-----------------------|----------------------|--------------------|--------------------------------|-------------------------------------------|----------------------|--------------------|--------------------------------|-------------------------------------------|
|                       | Кількість народжених | Кількість померлих | Природний приріст (скорочення) | Кількість померлих дітей у віці до 1 року | Кількість народжених | Кількість померлих | Природний приріст (скорочення) | Кількість померлих дітей у віці до 1 року |
| Україна               | 502 595              | 664 588            |                                | 4 511                                     | 520 704              | 663 139            |                                | 4 371                                     |
| Вінницька             | 17 894               | 25 376             |                                | 186                                       | 18 339               | 25 158             |                                | 166                                       |
| Волинська             | 14 620               | 13 842             |                                | 116                                       | 15 346               | 13 710             |                                | 106                                       |
| Дніпропетровськ       | 36 116               | 52 106             |                                | 343                                       | 37 087               | 51 486             |                                | 370                                       |
| Донецька              | 41 720               | 71 042             |                                | 473                                       | 42 839               | 70 496             |                                | 540                                       |
| Житомирська           | 15 154               | 20 417             |                                | 134                                       | 15 486               | 20 685             |                                | 124                                       |
| Закарпатська          | 18 460               | 14 588             |                                | 195                                       | 18 968               | 14 813             |                                | 168                                       |
| Запорізька            | 18 198               | 27 033             |                                | 169                                       | 18 882               | 26 406             |                                | 154                                       |
| Івано-                | 16 497               | 16 657             |                                | 145                                       | 17 101               | 16 801             |                                | 109                                       |
| Київська              | 20 083               | 26 847             |                                | 143                                       | 20 966               | 27 161             |                                | 119                                       |
| Кіровоградська        | 10 578               | 16 697             |                                | 139                                       | 11 029               | 16 521             |                                | 103                                       |
| Луганська             | 21 320               | 37 256             |                                | 188                                       | 21 743               | 36 316             |                                | 165                                       |
| Львівська             | 28 904               | 31 162             |                                | 272                                       | 30 220               | 31 667             |                                | 233                                       |
| Миколаївська          | 13 029               | 17 441             |                                | 97                                        | 13 515               | 17 277             |                                | 97                                        |
| Одеська               | 29 225               | 33 688             |                                | 268                                       | 30 384               | 33 648             |                                | 267                                       |
| Полтавська            | 14 167               | 24 384             |                                | 86                                        | 14 635               | 24 223             |                                | 85                                        |
| Рівненська            | 17 697               | 14 168             |                                | 156                                       | 18 316               | 14 302             |                                | 147                                       |
| Сумська               | 10 473               | 18 833             |                                | 78                                        | 11 093               | 19 002             |                                | 76                                        |
| Тернопільська         | 11 964               | 14 829             |                                | 96                                        | 12 202               | 14 838             |                                | 97                                        |
| Харківська            | 26 317               | 40 079             |                                | 234                                       | 27 244               | 40 130             |                                | 203                                       |
| Херсонська            | 12 085               | 15 828             |                                | 120                                       | 12 643               | 15 904             |                                | 100                                       |

|              |        |        |  |     |        |        |  |     |
|--------------|--------|--------|--|-----|--------|--------|--|-----|
| Хмельницька  | 14 492 | 20 116 |  | 89  | 14 881 | 20 362 |  | 134 |
| Черкаська    | 12 473 | 20 848 |  | 101 | 12 798 | 20 667 |  | 122 |
| Чернівецька  | 11 281 | 11 192 |  | 96  | 11 592 | 11 321 |  | 92  |
| Чернігівська | 10 134 | 20 179 |  | 80  | 10 222 | 20 208 |  | 94  |

Міграційний рух населення України наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

**Міграційний рух населення України (осіб)**

| Україна та її регіони | Зовнішня міграція за базовий період |                           |                              | Зовнішня міграція за звітний період |                                |                              |
|-----------------------|-------------------------------------|---------------------------|------------------------------|-------------------------------------|--------------------------------|------------------------------|
|                       | кількість<br>прибулих<br>(Кпр)      | кіль-<br>кість<br>вибулих | міграційне<br>сальдо<br>(МС) | кількість<br>прибулих<br>(Кпр)      | кількість<br>вибулих<br>(Квиб) | міграційне<br>сальдо<br>(МС) |
| Україна               | 31 684                              | 14 588                    |                              | 76 361                              | 14 517                         |                              |
| Вінницька             | 1 252                               | 447                       |                              | 1 961                               | 543                            |                              |
| Волинська             | 485                                 | 289                       |                              | 598                                 | 261                            |                              |
| Дніпропетровськ       | 2 218                               | 1 087                     |                              | 4 506                               | 1 047                          |                              |
| Донецька              | 3 032                               | 1 454                     |                              | 5 696                               | 1 326                          |                              |
| Житомирська           | 524                                 | 356                       |                              | 741                                 | 264                            |                              |
| Закарпатська          | 290                                 | 360                       |                              | 324                                 | 475                            |                              |
| Запорізька            | 1 247                               | 672                       |                              | 3 017                               | 557                            |                              |
| Івано-Франківська     | 664                                 | 396                       |                              | 1 784                               | 384                            |                              |
| Київська              | 1 473                               | 276                       |                              | 2 106                               | 489                            |                              |
| Кіровоградська        | 361                                 | 224                       |                              | 617                                 | 214                            |                              |
| Луганська             | 1 357                               | 955                       |                              | 3 261                               | 779                            |                              |
| Львівська             | 601                                 | 563                       |                              | 2 478                               | 473                            |                              |
| Миколаївська          | 607                                 | 293                       |                              | 990                                 | 311                            |                              |
| Одеська               | 3 293                               | 726                       |                              | 8 016                               | 671                            |                              |
| Полтавська            | 689                                 | 274                       |                              | 1 687                               | 270                            |                              |
| Рівненська            | 221                                 | 246                       |                              | 295                                 | 206                            |                              |
| Сумська               | 515                                 | 240                       |                              | 505                                 | 257                            |                              |
| Тернопільська         | 374                                 | 361                       |                              | 415                                 | 318                            |                              |
| Харківська            | 1 293                               | 825                       |                              | 13 889                              | 748                            |                              |
| Херсонська            | 423                                 | 249                       |                              | 519                                 | 236                            |                              |
| Хмельницька           | 724                                 | 301                       |                              | 575                                 | 295                            |                              |
| Черкаська             | 726                                 | 275                       |                              | 879                                 | 223                            |                              |
| Чернівецька           | 644                                 | 258                       |                              | 1 542                               | 230                            |                              |
| Чернігівська          | 799                                 | 263                       |                              | 819                                 | 219                            |                              |

### ***Методичні рекомендації до виконання завдання***

Стан реалізації державної регіональної демографічної політики країни визначають показники, що характеризують інтенсивність і результати природного руху населення:

- 1) *природний приріст (скорочення) населення ( $P_n$ )*
- 2) *коефіцієнт народжуваності ( $K_{нар}$ )*
- 3) *коефіцієнт смертності ( $K_{пом}$ )* розраховується у промілле (%)
- 4) *коефіцієнт природного приросту ( $K_{п.п.}$ )* розраховується у промілле (%).

Показники, що характеризують інтенсивність і результати міграційного (механічного) руху населення (показники оцінки міграційних процесів):

- 1) *коефіцієнт інтенсивності міграції по прибуттю ( $K_{інт.м.пр}$ )*
- 2) *коефіцієнт інтенсивності міграції по вибуттю ( $K_{інт.м.виб}$ )* розраховується у промілле (%)

3) *міграційне сальдо (МС)* визначається як різниця між кількістю прибулого населення й кількістю вибулого населення за аналізований період (значення може бути позитивним і від'ємним), а також за такою формулою:  $МС = P_{заг} - P_{п}$ ,

де  $P_{заг}$  – загальний приріст населення території за рік (різниця між чисельністю населення на кінець року й чисельністю населення на початок року);

$P_{п}$  – природний приріст населення.

- 4) *коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) ( $K_{м.пр}$ )* розраховується у промілле (%) за наступною формулою (1):

$$K_{м.пр} = K_{пр} - K_{виб} \cdot Ч_{сер} \times 1000 \quad \text{або} \quad K_{м.пр} = K_{пр} - K_{виб} \quad (1)$$

Виходячи з отриманих результатів ґрунтовного аналізу стану реалізації державної регіональної демографічної політики, *зробити рейтинг регіонів України за кожною групою показників, а також побудувати графіки і зробити обґрунтовані висновки.*

### **Практичне заняття № 3**

#### **Визначення джерел наповнення доходної частини місцевих бюджетів в Україні (тема 8)**

На основі даних Державної служби статистики України про обсяги валового регіонального продукту (ВРП) і середню чисельність населення визначте стан реалізації державної регіональної економічної політики. Для цього:

- обґрунтуйте роль кожного регіону у формуванні ВРП країни;
- зробіть рейтинг регіонів залежно від ролі кожного регіону у формуванні ВРП;
- визначте стан економічного розвитку регіонів України (розмір ВРП у розрахунку на 1 особу);
- розподіліть регіони за групами, виходячи із розміру ВРП у розрахунку на 1 особу (високий, середній, низький рівень розвитку).

Таблиця 4

#### **Обсяги ВРП і середня чисельність населення**

| Україна та її регіони | ВРП, млн грн   |                | Чисельність населення, тис. чол. |                |
|-----------------------|----------------|----------------|----------------------------------|----------------|
|                       | Базовий період | Звітний період | Базовий період                   | Звітний період |
| Україна               | 1 302 079      | 1 459 096      | 45 706,1                         | 45 593,3       |
| Вінницька             | 29 099         | 33 024         | 1 637,7                          | 1 630,6        |
| Волинська             | 17 637         | 20 005         | 1 037,9                          | 1 039,3        |
| Дніпропетровська      | 140 020        | 147 970        | 3 328,4                          | 3 314,0        |
| Донецька              | 161 021        | 170 775        | 4 418,1                          | 4 389,3        |
| Житомирська           | 21 928         | 24 849         | 1 276,1                          | 1 271,0        |
| Закарпатська          | 18 054         | 21 404         | 1 249,0                          | 1 252,6        |
| Запорізька            | 49 525         | 54 828         | 1 796,5                          | 1 788,5        |
| Івано-Франківська     | 26 752         | 32 286         | 1 380,0                          | 1 381,0        |
| Київська              | 59 154         | 69 663         | 1 718,6                          | 1 720,8        |
| Кіровоградська        | 20 041         | 22 056         | 1 006,2                          | 998,8          |
| Луганська             | 57 202         | 58 767         | 2 282,0                          | 2 264,6        |
| Львівська             | 52 103         | 61 962         | 2 542,8                          | 2 540,8        |
| Миколаївська          | 27 633         | 29 205         | 1 180,8                          | 1 175,8        |
| Одеська               | 61 499         | 64 743         | 2 388,5                          | 2 391,7        |
| Полтавська            | 52 252         | 56 580         | 1 482,5                          | 1 472,5        |
| Рівненська            | 19 302         | 21 795         | 1 153,4                          | 1 155,6        |
| Сумська               | 22 907         | 24 933         | 1 156,9                          | 1 147,8        |

|               |        |        |         |         |
|---------------|--------|--------|---------|---------|
| Тернопільська | 16 294 | 17 957 | 1 082,3 | 1 078,9 |
| Харківська    | 76 866 | 82 223 | 2 748,6 | 2 743,3 |
| Херсонська    | 18 448 | 19 357 | 1 085,8 | 1 080,8 |
| Хмельницька   | 22 843 | 26 237 | 1 323,5 | 1 317,1 |
| Черкаська     | 27 012 | 31 265 | 1 281,3 | 1 273,1 |
| Чернівецька   | 11 969 | 13 166 | 904,8   | 906,2   |
| Чернігівська  | 21 165 | 23 934 | 1 093,4 | 1 083,2 |

#### **Практичне заняття № 4**

### **Факторний аналіз конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку території (тема 12)**

Проаналізуйте стан реалізації державної регіональної соціальної політики України на основі оцінки динаміки видатків на соціальну сферу, а також частки цих видатків у загальних видатках Державного бюджету України (табл. 5) та загальних видатках місцевого бюджету Харківської області (табл. 6). Відомо, що обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) у другому році складав 1 408 889 млн. грн., а у третьому – 1 454 900 млн. грн.

Таблиця 5

#### **Видатки Державного бюджету України (у млн. грн.)**

| <b>Видатки згідно з функціональною класифікацією</b> | <b>1-й рік</b> | <b>2-й рік</b> | <b>3-й рік</b> |
|------------------------------------------------------|----------------|----------------|----------------|
| Загальнодержавні функції, з них                      | 39 991,1       | 44 010,7       | 18 400,0       |
| обслуговування боргу                                 | 23 134,4       | 24 196,6       | 31 700,0       |
| Оборона                                              | 13 240,9       | 14 485,7       | 14 800,0       |
| Громадський порядок, безпека та судова влада         | 32 414,2       | 36 469,8       | 39 200,0       |
| Охорона навколишнього природного середовища          | 3 008,2        | 4 135,4        | 4 600,0        |
| Житлово-комунальне господарство                      | 324,2          | 379,6          | 100,0          |
| Охорона здоров'я                                     | 10 193,7       | 11 358,5       | 12 900,0       |
| Духовний та фізичний розвиток                        | 3 830,2        | 5 488,5        | 5 100,0        |
| Освіта                                               | 27 231,9       | 30 243,2       | 30 900,0       |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення          | 63 533,4       | 75 254,4       | 88 500,0       |
| Економічна діяльність                                | 44 771,5       | 49 396,0       | 41 300,0       |
| Міжбюджетні трансферти                               | 94 875,0       | 124 459,6      | 115 800,0      |

Таблиця 6

**Видатки місцевого бюджету Харківської області (у тис. грн)**

| Найменування коду тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів     | 1-й рік   | 2-й рік   | 3- рік      |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-------------|
| Державне управління                                                                      | 5 264,6   | 4 496,1   | 4 772,8     |
| Освіта                                                                                   | 586 182,6 | 691 827,6 | 711 465,6   |
| Охорона здоров'я                                                                         | 647 100,2 | 792 750,9 | 1 055 606,1 |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення                                              | 122 523,1 | 141 593,1 | 171 994,3   |
| Культура і мистецтво                                                                     | 75 671,5  | 89 872,9  | 101 817,1   |
| Засоби масової інформації                                                                | 838,4     | 2 178,8   | 1 2010,0    |
| Фізична культура і спорт                                                                 | 27 823,1  | 35 191,4  | 37 206,7    |
| Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика                 | 12 394,5  | 16 576,2  | 14 093,5    |
| Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю                                         | 750,0     | 700,0     | 2 047,7     |
| Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха             | 400,0     | 200,0     | 300,0       |
| Цільові фонди                                                                            | 83 708    | -         | -           |
| Резервний фонд обласного бюджету                                                         | 10 000,0  | 7 000,0   | 500,0       |
| Проведення виборів народних депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів | -         | -         | 163,4       |
| Інші видатки                                                                             | -         | 96,7      | 25,5        |
| Нерозподілені кошти загального фонду                                                     | 90 200,1  | 8 339,4   | 67 526,8    |
| Нерозподілені кошти спеціального фонду обласного                                         | 19 403,4  | 25 289,7  | 35 664,8    |

Побудуйте графіки та зробіть обґрунтовані висновки.

***Методичні рекомендації до виконання завдання***

Одним із критеріїв оцінки стану реалізації державної регіональної соціальної політики країни є частка видатків на соціальну сферу (у %) у загальному обсязі видатків бюджету, а також в обсязі ВВП країни. До видатків на соціальну сферу відносяться видатки на охорону здоров'я, на духовний та фізичний розвиток, на освіту, на соціальний захист та соціальне забезпечення.

На основі зазначених показників динаміки, що наведені вище, робляться висновки щодо зміни (збільшення, зменшення чи на тому ж рівні) показника в даному році порівняно з попереднім роком.

Графіки (у відсотках і в абсолютних величинах) рекомендується побудувати за основними статтями видатків на соціальну сферу за роками.

### **Практичне заняття № 5**

#### **Вирішення практичних завдань щодо розрахунку показників ефективності системи територіального управління у регіонах України (тема 13)**

Проаналізуйте стан реалізації державної регіональної зовнішньо-економічної політики України на основі аналізу зовнішньо-торговельного сальдо, а також структури зовнішньої торгівлі України за регіонами. Вихідні дані для розрахунків наведено у табл.

Побудувати кругові діаграми у регіональному розрізі. Зробити висновки щодо експортної (імпортної) орієнтації регіонів України.

Таблиця 7

#### **Обсяги експорту – імпорту товарів у регіонах України**

| <b>Регіони</b>    | <b>Обсяг експорту, млн дол. США</b> | <b>Обсяг імпорту, млн дол. США</b> |
|-------------------|-------------------------------------|------------------------------------|
| Україна           | 63 312,0                            | 76 963,9                           |
| Дніпропетровський | 9 795,3                             | 5 346,4                            |
| Донецький         | 12 408,2                            | 4 053,8                            |
| Полтавський       | 2 654,6                             | 1 111,6                            |
| Харківський       | 1 986,8                             | 2 278,9                            |

#### ***Методичні рекомендації до виконання завдання***

Одним із критеріїв оцінки стану реалізації державної регіональної зовнішньоекономічної політики країни є *показник "зовнішньоторговельне сальдо"* – різниця між обсягом експорту й обсягом імпорту (може набувати позитивного і від'ємного значення).

Розрахунок цього показника дозволяє виявити експортно-орієнтовані й імпорто-орієнтовані території країни, і на основі цього розробляти стратегії розвитку регіонів.

Аналіз структури зовнішньої торгівлі України за регіонами здійснюється на основі розрахунку *частки обсягу*

експорту (імпорту) регіону у загальному обсязі експорту (імпорту) країни (у %).

Розрахункові дані доцільно представити у таблиці 8.

Таблиця 8

**Розрахункові дані за завданням**

| <b>Регіони</b>    | <b>Частка експорту регіонів у загальному обсязі експорту країни, %</b> | <b>Частка імпорту регіонів у загальному обсязі імпорту країни, %</b> | <b>Зовнішньоторговельне сальдо, млн дол. США</b> |
|-------------------|------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| Україна           | 100                                                                    | 100                                                                  |                                                  |
| Дніпропетровський | ...                                                                    | ...                                                                  |                                                  |
| Донецький         | ...                                                                    | ...                                                                  |                                                  |
| Полтавський       |                                                                        |                                                                      |                                                  |
| Харківський       |                                                                        |                                                                      |                                                  |

## РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

### Основна

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми : монографія / І.О. Кресіна, А.А. Коваленко, К.М. Вітман та ін.; за ред. І.О. Кресіної. К.: Логос, 2009. 480 с.
2. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи : монографія / В.Г. Куйбіда, В.П. Павленко, В.А. Яцюк та ін.; Секретаріат Кабінету Міністрів України. К. : Геопринт, 2009. 615 с.
3. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, М.К. Орлатого. К.: НАДУ, 2015. 628 с.
4. Адміністративне управління територіальними громадами : навч. посіб. / В.М. Бабаєв та кол. авт.; Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2022. 292 с.
5. Андерсен В. Регіональна конкуренція як фактор соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В. Андерсен. Режим доступу: [www.kennan.kiev.ua](http://www.kennan.kiev.ua)
6. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
7. Берданова О.В., Вакуленко В.В. Стратегічне планування місцевого розвитку. К.: ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с.
8. Беленький П.Ю. Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) / П.Ю. Беленький, О.Л. Вальдрат, Н.І. Гомольська, У.Я. Грудзевич та ін. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2002. 308 с.
9. Біла С. Інституційні засади державного регулювання розвитку депресивних територій / Аналітична записка відділу стратегій управління регіональним розвитком Національного інституту стратегічних досліджень, липень 2009. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/june2009/9.htm>
10. Бурик З. Стратегічне планування розвитку територій, як інструмент управління. *Публічне урядування*. 2020. № 5 (25). С. 53-62.

11. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К. ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

12. Ворона П.В. Теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні : дис. д-ра наук з держ. упр. : 25.00.04. К., 2013. 469 с.

13. Дегтярьова І.О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління : монографія. К. : НАДУ, 2012. 368 с.

14. Європейські орієнтири адміністративного реформування в Україні: монографія / за заг. ред. В.Д. Бакуменка, В.М. Князева; В.Д. Бакуменко, Л.М. Гогіна, І.В. Козюра та ін.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т пробл. держ. упр. та місц. самоврядування. К.: Вид-во НАДУ, 2005. 172 с.

15. Європейська хартія місцевого самоврядування (укр/рос) від 15.10.1985 (редакція від 16.11.2009 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

16. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / за ред. О. В. Берданової, В. М. Вакуленка. К.: НАДУ, 2013. 310 с.

17. Коваленко М. А. Регіональний менеджмент: навч. посіб. Київ : Олді-плюс, 2017. 312 с.

18. Конкурентоспроможність територій: практ. посібн. / А. Ткачук, В. Толкованов, С. Маяковський та ін. К. : Легальний статус, 2011. 252 с.

19. Кучабський О.І. Територіальне управління в Україні в умовах реформ: навч. посібн. К.: Астролябія, 2010. 304 с.

20. Лазор О.Д., Лазор А.О., Чемерис А.О. Територіальна організація влади в Україні : навч. посіб. Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К.: Дакор, 2007. 575 с.

21. Луцишин П.В., Клімонт Д., Луцишин Н.П. Територіальна організація суспільства (основи теорії): навч. посібник. Луцьк : Ред. вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 28 с.

22. Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком : монографія. Х. : Вид. ХарРІ НАДУ "Магістр", 2006. 196 с.

23. Методологія планування регіонального розвитку в Україні: Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. К.: Проєкт ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України», 2016. 159 с.

24. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні / Проєкт «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». К.: 2016. 55 с.

25. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід / за ред. Ткачука А.Ф., Аграновського Р., Брауна Т. К.: Заповіт, 2001. 188 с.

26. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc\\_gum/Dums/2010\\_2/10mliuta.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Dums/2010_2/10mliuta.pdf)

27. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління. Одеса: Астропрінт, 2006. 86 с.

28. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001. – Режим доступу : [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua)

29. Регіонально-адміністративний менеджмент: навч. посіб. / [О.Ю.Амосов, В.В.Мамонова, Ю.О.Куц та ін.]; за заг. ред. Д.держ.упр., проф. В.В.Мамонової. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. 188 с.

30. Регіональний менеджмент: навч. посіб. / М.А. Коваленко, Н.А. Кругла, Л.М. Радванська, Г.М. Швороб. Херсон : Олді-плюс, 2004. 304 с.

31. Регіональний розвиток та просторове планування територій : досвід України та інших держав-членів Ради Європи / В.С. Куйбіда, В. А. Негода, В.В. Толкованов. К. : Крамар, 2009. 170 с.

32. Регіональне управління: підручник за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2014. 516 с.

33. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: [практичний посібник] / Б. Боврон, А. Вігода, Г. Девідсон; За ред. Санжаровського І. К. : Вид-во К.І.С., 2008. 214 с.

34. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: монографія. / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.

Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2016. 218 с.

35. Яцух О.О., Трусова Н.В., Когут І.А. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах підвищення самостійності регіонів: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД. 2019. 337 с.

### Додаткова

1. Аграрний устрій в Україні: наукове видання / за ред. Ю.О. Лупенка, М.Ф. Кропивка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 64 с.

2. Баун Ю.О., Ксенофонов М.М., Байдала В.В. Сільські території як об'єкт управління у контексті їхньої нормативно-правової інтерпретації. *Економіка АПК*. 2019. № 8. С. 79-87.

3. Белей С.І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1\\_2021/80.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/80.pdf).

4. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 6-18.

5. Гуророва О.О. Територіальне управління : навч. посібник. Х.: ХНАУ, 2017. 261 с.

6. Гуророва О.О., Гуроров О.І. Особливості, проблеми та напрями удосконалення управління сільськими територіями. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. Зб. наук. праць / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків, 2017. № 3. С. 27-37.

7. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Дзензелюк К.В. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевому рівнях. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С. 4-10.

8. Інвестування розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій : монографія / за ред. О.В. Захарчука, М.І. Кісіля. К.: ННЦ «ІАЕ», 2021. 312 с.

9. Заяць Т.А. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3. С. 48-60.

10. Лупенко Ю.О. Стан та перспективи сталого розвитку сільських територій. / Сучасні проблеми та перспективи сталого

розвитку сільських територій : *Зб. Матеріалів шістнадцятого конгр. вчен. економістів-аграрників та міжнар. наук.-практ. конференції*, Київ, 1 червня 2017 р. / редкол. : Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 386 с.

11. Лупенко Ю.О. Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 6-12.

12. Малік М.Й., Забуранна Л.В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 5-14.

13. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 3-12.

14. Могилова М.М. Об'єднання територіальних громад в Україні: перспективи і ризики для розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 68-76.

15. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України / [Гадзало Я.М., Жук В.М., Могилова М. М. та ін.]; за ред. Я.М. Гадзала. Київ: ННЦ ІАЕ, 2019. 40 с.

16. Пати́ка Н.І., Булавка О.Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91-102.

17. Россоха В. Плотнікова М. Розвиток сільських територій України в умовах децентралізації управління: стан, проблеми, перспективи. *Економічний дискурс*. Міжнародний науковий журнал. Випуск 4. 2018. С. 42-53.

18. Рябоконь В.П. Формування стійкої сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 6-18.

19. Сучасні проблеми та перспективи сталого розвитку сільських територій: матеріали до доповіді на міжнародній науково-практичній конференції 1-2 червня 2017 року / Ю.О. Лупенко [автори-укладачі: Ю. О. Лупенко, М.І. Пугачов, В.П. Саблук та ін.] К.: ННЦ «ІАЕ», 2017. 44 с.

20. Талави́ря М.П., Газуда М.В., Газуда Л.М. Розвиток сільських

територій в Європейському союзі: монографія. Ужгород: ФОП Сабов О.М., 2022. 504 с.

21. Талавиця М.П., Горай А.О. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 75-79.

22. Тітов Д.В. Необхідність розвитку сільських територіальних громад в Україні. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2021. Вип. 9. С. 26-32.

23. Трусова Н.В., Колокольчикова І.В., Полегенька М.А. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територіальних громад: внутрішня інтеграція та фінансова спроможність. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10021>.

24. Хвесик М.А., Ільїна М.В. Параметризація оцінювання перспектив розвитку сільських територій різних типів. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 6-14.

25. Ходаківська О.В., Кононенко О.М. Еволюція економічних теорій сталого сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2020. № 10. С. 49-61.

26. Шпикуляк О.Г., Ігнатенко М.М., Швець А.А. Концептуальні оцінки реалізації засад інклюзивного розвитку сільських територій за участі агрохолдингових інтегрованих формувань. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 97-111.

### **Ресурси мережі Інтернет**

1. Всеукраїнська мережа фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку». – Режим доступу: <http://regionet.org.ua>

2. Концепція державної регіональної політики. Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=895>.

3. Концепція реформи адміністративно-територіального устрою. Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=1670>.

4. Концепція реформи місцевого самоврядування. Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=1671>

5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. *Про реформу місцевого самоврядування*. URL: <http://bychkiv.com.ua/zvernennyahromadyan/faq>

6. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.portal.rada.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Державного агентства України з інвестицій та розвитку. – Режим доступу : <http://in.ukrproject.gov.ua/>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Національного агентства України з питань державної служби. – Режим доступу : <http://www.nads.gov.ua/control/uk/index>.
10. Офіційний сайт Управління Голодержслужби України в Харківській області. – Режим доступу : <http://nads.gov.ua/sub/harkivska>.
11. Підтримка політики регіонального розвитку в Україні. – Режим доступу: <http://surdp.eu/>
12. Європейська Хартія Місцевого Самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994\\_036](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036).

## ЗМІСТ

|                                            |    |
|--------------------------------------------|----|
| Вступ.....                                 | 3  |
| Роль і місце навчальної дисципліни.....    | 5  |
| Зміст дисципліни за модулями .....         | 9  |
| Тематичний план навчальної дисципліни..... | 14 |
| Плани семінарських занять.....             | 16 |
| Плани практичних занять.....               | 20 |
| Рекомендовані джерела інформації.....      | 30 |

Навчальне видання

# **УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ**

**Методичні вказівки  
до проведення практичних і семінарських занять  
з дисципліни  
здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти  
денної та заочної форм навчання  
спеціальності 073 «Менеджмент»**

Укладачі:

**ГУТОРОВА** Олена Олександрівна  
**ТАРАН** Оксана Миколаївна

Підписано до друку 21.01. 2025 р.  
Формат 60 x 84 1/16. Гарнітура Garamond Умовн. друк. арк. – 1,7  
Наклад – 100 прим.

Державний біотехнологічний університет  
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44